

OPAS LUKIVAIKEUDESTA NUORTEN VANHEMMILLE

Elina Järviluoma - Mika Paananen - Suvi Kaila
Marketta Mäntylä - Sira Määttä - Tuija Aro

SISÄLLYSLUETTELO

ESIPUHE	3
TIETOA LUKEMISEN JA KIRJOITTAMISEN VAIKEUDESTA	4
MITEN LUKIVAIKEUS NÄKYY?	5
MISTÄ LUKIVAIKEUS JOHTUU?	8
KUKA VOI AUTTAA?	11
HARJOITTELU AUTTAA	14
MILTÄ TUNTUU, KUN ON LUKIVAIKEUS?	18
KIITOKSET	21
LÄHTEET	21
LISÄLUKEMISTA	23

ESIPUHE

Hyvät vanhemmat,

Tämä opas kertoo lukemisen ja kirjoittamisen vaikeudesta eli lukivaikeudesta. Oppaassa lukivaikeudella tarkoitetaan sitä, että lukeminen ja/ tai kirjoittaminen on hidasta tai virheellistä ja tämä hankaloittaa koulunkäyntiä tai arkea. Lukemisen ja kirjoittamisen vaikeudet on voitu havaita koulussa, puheterapiassa tai psykologin vastaanotolla, ja oppilaalle voidaan järjestää tukitoimia ilman koulun ulkopuolisia tukimuksia.

Lukivaikeudella ei tässä oppaassa tarkoiteta vaikeuksien virallisia diagnooseja. Tämän diagnoosin tekee aina lääkäri. Suurella osalla ihmisistä, joille lukeminen on vaikeaa, ei ole lääkärin antamaa diagnoosia. Joissain tilanteissa lukemisen ja kirjoittamisen erityisvaikeuden diagnoosi voi olla tarpeen: esimerkiksi ylioppilaskirjoitusten erityisjärjestelyt edellyttävät lääkärin lausuntoa.

Tämä opas on suunnattu kaikille perheille, joissa lukeminen tai kirjoittaminen mietityttää tai tuottaa hankaluuksia. Tämän oppaan sivuilla mietitään, mikä lukivaikeus on, mistä se johtuu sekä miten lukemista ja kirjoittamista voi tukea. Oppaassa pohditaan myös, millaisia tunteita ja kokemuksia lukivaikeus voi herättää.

Tekstissä olevat lainaukset ovat peräisin henkilöiltä, joille lukeminen ja kirjoittaminen on ollut nuorena vaikeaa. He kertovat kokemuksiaan ja ajatuksiaan lukivaikeudesta. He kuvaavat, miten lukivaikeus näkyi heidän elämässään ja mikä heitä auttoi.

Toivottavasti oppaasta on perheellenne hyötyä!

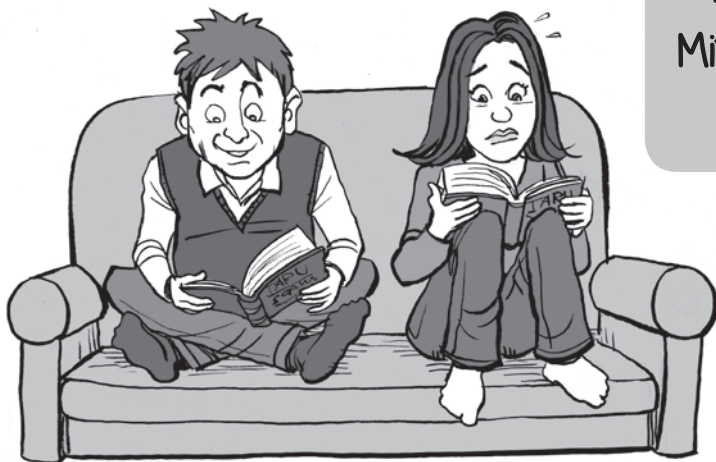
Tekijät

TIETOA LUKEMISEN JA KIRJOITTAMISEN VAIKEUDESTA

Lukivaikeudella eli dysleksiällä tarkoitetaan lukemisen ja kirjoittamisen oppimisen vaikeutta. Erilaisten arvioiden mukaan noin 5–10 prosentilla lapsista on lukivaikeutta, ja noin 2 prosentilla vaikeudet pysyvät selkeinä ja kestävät pitkään. **Lukivaikeus ei siis ole harvinainen pulma. Useimmista koululuokista löytyy nuoria, joille lukeminen ja kirjoittaminen tuottavat hankaluuksia.**

Lukemisen oppimiseen kuluva aika vaihtelee. Lukemisen hitaus tai virheellisyys alakoulun ensimmäisellä luokalla ei vielä tarkoita lukivaikeutta. Tavallisesti ensimmäisen luokan oppilaat osaavat kevääseen mennessä yhdistää äänteitä toisiinsa ja lukea sanoja. Sen sijaan lauseiden lukemisen taidot voivat vielä vaihdella. Toisen lukuvuoden loppuun mennessä lapset yleensä lukevat sanoja tarkasti ja lauseita sujuvasti. Osalla lapsista lukemiseen liittyvät vaikeudet ovat lieviä ja menevät suurelta osin ohi koulunkäynnin alkuvuosina. Osalla lapsista ja nuorista vaikeudet voivat kuitenkin olla selkeitä ja pitkäkestoisia.

Miten lapsesi lukemisen ja kirjoittamisen opettelu sujui?
Miten itse olet oppinut lukemaan ja kirjoittamaan?

MITEN LUKIVAIKEUS NÄKYY?

“Mä olin aina hitain. Oli hirveet paineet, että saa luettua ne kaikki asiat siitä tekstistä. Kun sitten opettaja tietenkin kyseli, että “noo, mites, mikä tähän asiaan on vastaus?”, niin ei kerennyt lukemaan. Ja ei tietenkään sit pysty sisäistämäänkään, kun lukee kiireellä ja hyppää vähän yli kaikkea, että pysyi muiden tahdissa.”

Lukutaidon oppimista edeltää lukivalmiuksien kypsyminen. Ensiksi täytyy ymmärtää, että kieltä voidaan puhumisen lisäksi myös kirjoittaa. Lisäksi sanoissa esiintyvät äänneet tulee tunnistaa. Kirjainten ja niitä vastaavien äänten eli äänneiden yhteyden oivaltaminen on ensiaskel kohti lukemista. Kirjaintuntemus ja kyky tunnistaa äänneitä puhutuista sanoista syntyvät lapsen kehityksen ja tarvittaessa harjoittelun tuloksena.

Sujuvan lukutaidon kehittyminen edellyttää taitoa yhdistellä äänneitä ja tavuja. **Sujuva lukeminen tarkoittaa sanojen ja sanojen osien nopeaa ja tarkkaa tunnistamista.** Sujuva lukija ei siis enää lue äänne äänneeltä tai tavuittain. Hän tunnistaa tuttuja, tekstissä usein toistuvia sanoja tai sanavartaloita yhä enemmän kokonaisuuksina. **Lisäksi sujuva lukija rytmittää ja tauottaa lukemaansa merkityksellisiksi kokonaisuuksiksi, kuten lauseiksi.**

Lukivaikeus näkyy eri tavoin eri ikävaiheissa. Ennen kouluikää lapsi ei ehkä innostunut riimittelystä, sanaleikeistä tai ääneen luetuista tarinoista. Esikoulussa lapsi kenties oppi kirjainten nimiä ja kirjaimiin liittyviä äänneitä muita ryhmän lapsia hitaammin. Lapsi saattoi myös unohtaa kirjaimia, olla epävarma kirjainten nimistä ja siitä, miltä mikäkin kirjain näyttää tai kuulostaa. Nämä samat pulmat ovat kenties ilmenneet silloin, kun lapsi aloitti lukemaan opettelemisen. Koulun alkaessa lukivaikeus saattoi ilmetä lukemisen perustaitojen oppimisen hitautena ja vaikeutena lukea sanoja oikein.

Yleensä kaikki suomalaiset lapset oppivat lukemaan suhteellisen oikein, sillä suomen kielen äänne-kirjainvastaavuus on lähes yksiselitteinen. Lukijat eroavat tavallisesti siinä, kuinka sujuvaa ja nopeaa lukeminen on. **Nuoruusiässä lukivaikeus näkyykin suomalaisilla erityisesti lukemisen ja kirjoittamisen hitautena ja työläytenä.** Kirjoittaessa saattaa tulla virheitä, ja omien ajatusten ilmaiseminen kirjoittamalla voi olla nuorelle työlästä. Nuoren voi olla vaikea löytää sopivia sanoja ja sujuvia lauseita tekstin muodostamiseksi. Esimerkiksi kokeessa hän voi tietää oikean vastauksen, mutta ei välttämättä osaa ilmaista sitä kirjoittamalla. Silloin kun lukeminen on hankalaa ja lukukokemusta on kertynyt vähän, myös tekstin ymmärtäminen saattaa tuntua vaikealta.

Lukivaikeus voi vaikeuttaa myös muiden kouluaineiden opiskelua. Nuoren voi olla hankala oppia vieraita kieliä. Myös luetun ymmärtäminen lukuaineissa voi tuntua hankalalta. Lisähaasteita koulutyöskentelyyn voi tuoda myös se, jos lukivaikeuden vuoksi nuorelle ei ole kehittynyt tehokkaita opiskelustrategioita. Lukivaikeus saattaa vaikuttaa opiskelumotivaatioon sekä suhtautumiseen oppimiseen ylipäätään. Joskus lukivaikeus voi myös horjuttaa nuoren uskoa omiin kykyihinsä. Ongelmat lukemisessa ja kirjoittamisessa voivat jatkua pitkään. Harjoittelun ja lukemisen harrastamisen myötä lukeminen nopeutuu, mutta ei aina saavuta tavanomaista nopeutta. Vaikka nuorella olisi aikuisena kohtuullinen luku- ja kirjoitustaito, on mahdollista, että vaikeudet näkyvät yhä esimerkiksi hitautena ja virheinä kirjallisissa töissä.

Miten lapsesi suhtautuu lukemiseen?
Pohdi, miten itse suhtaudut lukemiseen tällä hetkellä. Onko suhtautumisesi muuttunut vuosien varrella?

MISTÄ LUKIVAIKEUS JOHTUU?

“Mä en pystynyt ymmärtämään sitä itse ollenkaan, että mistä se johtui. Mä ehkä vaan ajattelin, että mulle oli vaan vaikeampaa opetella se. Että jokainen on erilainen persoona.”

“Mä selitin sen sillä, että mä en jaksa vaan opetella. En vaan jaksa opetella, mihin päin noi kirjaimet menee. Ei vaan jaksanut. Laittoi paljon asioita sen piikkiin, että ei jaksa ehkä opiskella tarpeeksi. Nykyäänhän siihen tietenkään osaa suhtautua eri tavalla.”

Lukivaikeuden taustalla olevia syitä on etsitty aivoista ja niiden toiminnasta. Jonkin verran on todisteita siitä, että henkilöillä, joilla on lukivaikeus, aivojen toiminta on tietyillä aivoalueilla erilaista kuin henkilöillä, joilla lukivaikeutta ei ole. Syitä tähän ei vielä täysin tunneta. Muun muassa **perimä** yhdessä ympäristön kanssa vaikuttaa aivojen kehitykseen ja sitä kautta kykyihin ja taitoihin.

Lukivaikeuden todennäköisyyden onkin havaittu kasvavan noin nelinkertaiseksi, jos suvussa on lukivaikeutta. Lapsen vanhemmilla, sisaruksilla tai muilla lähisukulaisilla on voinut olla samanlaisia vaikeuksia lukemisessa ja kirjoittamisessa kuin nuorella. **Lukeminen on kuitenkin vain yksi monista asioista, joihin perimä vaikuttaa.** Joillekin esimerkiksi oikein laulaminen ja nuotissa pysyminen on vaikeampaa kuin toisille. **Tämänkaltaiset erot ihmisten taidoissa ovat siis oikeastaan varsin tavallisia.**

Tutkimuksissa on huomattu, että lukivaikeuteen liittyy eroja tiettyissä tiedonkäsittelyn taidoissa. Tällaisia taitoja ovat nopean nimeämisen taidot, tietoisuus puheäänteistä sekä työmuisti. Lukemisen yhteydessä **nopea nimeäminen** tarkoittaa erityisesti kirjainten, tavujen, sanan osien ja kokonaisten sanojen nopeaa tunnistamista ja ääneen lausumista. Kun tavujen ja sanojen mielestä hakeminen vie aikaa, lukeminen on hitaampaa. Usein henkilö, jolla on lukivaikeus, onkin tavanomaista hitaampi nimeämisessä. Nimeämiseen liittyvää nopeutta voidaan tutkia tehtävällä, jossa on nimettävä tuttuja värejä, kirjaimia tai numeroita mahdollisimman nopeasti. Usein nuori, jolla on lukivaikeus, nimeää esimerkiksi tuttuja kirjaimia tavanomaista hitaammin, kun niitä on nimettävä peräkkäin ja mahdollisimman nopeasti. Tämän vuoksi usein lukivaikeuden yhteydessä saatetaan testiin viitaten puhua ”nopean nimeämisen vaikeudesta”. Nimeäminen ja lukeminen liittyvät toisiinsa ja muistuttavat prosesseina toisiaan: molemmat vaativat nopeaa ja automaattista tuttujen nimikkeiden hakemista mielestä.

Lukivaikeuteen saattaa liittyä myös yleisempää sanojen mielestä hakemisen ja tuottamisen sujuvuuden ongelmaa. Tätä kutsutaan sananlöytämisen vaikeudeksi. Sananlöytämisen vaikeus näkyy siinä, että esimerkiksi esineiden nimien mieleen palauttaminen on hankalaa. Kyseessä ei ole kuitenkaan sanavaraston ongelma: nuori kyllä tietää sanan, mutta hän ei pysty palauttamaan sitä mieleensä tai palauttaminen on hidasta. Sananlöytämisen vaikeus voi näkyä myös epätarkkana nimeämisenä. Kun nuori ei löydä haluamaansa sanaa, hän voi käyttää merkitykseltään, äänneasultaan tai ulkonäöltään alkuperäistä sanaa muistuttavia sanoja. Joskus vaikeus voi ilmetä myös epätarkkana ja niukkana kertovana puheena tai kiertoilmaisujen käyttämisenä, esimerkiksi ”koira” onkin ”se eläin, joka haukkuu”. Tällaisia sanan löytämisen pulmia saattaa esiintyä erityisesti ennen kouluikää, ja usein ne lievenevät iän myötä.

Äännetietoisuudella (fonologisella tietoisuudella) tarkoitetaan taitoa jakaa puhetta erikokoisiksi yksiköiksi: esimerkiksi äänneiksi ja tavuiksi. Äännetietoisuutta ilmentää myös kyky tunnistaa ja keksiä riimejä. Lisäksi sillä viitataan taitoon rakentaa sanan osista kokonaisuuksia. Joidenkin henkilöiden, joilla on lukivaikeus, on hankala tunnistaa sanoissa olevia äänneitä. Tämä voi johtua siitä, että hän ei havaitse tarkasti toisiaan muistuttavia äänneitä tai äänneiden kestoja, ja se on saattanut olla pulmana varsinkin koulutaipaleen alussa. Se, että lukiessa on hankala havaita äänneitä tai äänneiden kestoja, voi puolestaan johtaa siihen, että äänneistä ei muodostu selkeitä ja tarkkoja muistijälkiä aivoihin. **Äännetietoisuuden ongelmat heijastuvat lukemiseen siten, että lukijan on vaikea erottaa äänneitä ja tavuja sanoista sekä yhdistellä sujuvasti äänneitä toisiinsa.** Äänneiden tunnistamisen taidot tukevat alkavaa lukutaitoa, ja toisaalta edistynyt lukutaito vahvistaa tietoisuutta äänneistä.

Lukivaikeuteen liittyy usein myös työmuistin pulmia. Työmuistissa säilytetään ja käsitellään tietoa, jota tarvitaan parhaillaan. Tavallaan työmuisti on siis kuin työpöytä, jolla käsitellään ja työstetään kussakin tehtävässä tarvittavia asioita. Lukivaikeuden yhteydessä lukemisen suoritus itsessään vie kaiken huomion, jolloin tehtävän kannalta muu olennainen tieto saattaa unohtua. Tämä saattaa näkyä erityisesti luetun ymmärtämistä vaativissa tehtävissä.

Onko suvussanne ollut vaikeutta lukemaan ja kirjoittamaan oppimisessa?

Mieti yhdessä lapsesi kanssa, mistä hän ajattelee lukemaan oppimisen vaikeuden johtuvan.

KUKA VOI AUTTAA?

“Olis ollut ihana kun joku aikuinen olis silloin voinut keskittyä muhun hetken ja miettiä, että millä tavalla mä opin vielä tarkemmin. Ja ettiä ne reitit. Mä olisin varmaan oppinut tiettyjä asioita paljon helpommin, kun (aikuisella) olis ollut ehkä aikaa tai tietoa keskittyä siihen heti ja antaa ne neuvot sille lapselle, että ‘hei sun kannattais kokeilla tehdä tällee näi’.”

“Kyl mä olisin toivonut saavani enemmän tukea. Että se meni vähän ylikin loppujen lopuks siinä yläkoulussa se lukeminen. – Mulla meni se lukeminen niin yli että kolme neljä tuntii välillä.”

Perheen ensisijainen tehtävä on antaa nuorelle huolenpitoa ja tukea. Kodilla on tämän lisäksi tärkeä merkitys myös nuoren opiskelussa. Parhaimmillaan perheen toimintatavat ja asenteet tukevat merkittävästi oppimista. Vanhemmat voivat kannustaa nuorta osoittamalla kiinnostusta hänen koulunkäyntiään kohtaan, esimerkiksi kyselemällä koulukuulumisia. **Kun nuori kohtaa ongelmia oppimisessaan, vanhempien tärkein tehtävä on pysyä arvostusta ja turvaa antavina vanhempina.** Ongelmien ilmetessä on hyvä selvittää, mistä ongelmat johtuvat. Näin nuori saa tarvitsemansa avun.

Nuorten lukivaikeuksia voi selvittää opettaja, erityisopettaja, psykologi tai muu lukivaikeuksien parissa työskentelevä ammattilainen. Lukivaikeutta tutkitaan erilaisilla lukemisen ja kirjoittamisen tehtävillä. Joskus psykologi saattaa tutkia lukivaikeuden selvittämisen yhteydessä nuoren kielellisiä toimintoja, muistia, oppimisen taitoja, päättelykykyä sekä tarkkaavaisuutta. Lisäksi psykologi voi olla kiinnostunut nuoren toiminnasta ja käyttäytymisestä kotona ja koulussa sekä nuoren kehityksestä ja suvussa esiintyvistä kielellisistä vaikeuksista. Tutkimusten tarkoituksena on tuoda tietoa lukivaikeuden luonteesta ja syistä sekä ennen kaikkea siitä, miten nuorta voidaan ja kannattaa tukea.

Lukivaikeuksien tunnistaminen sekä ongelmasta ja tukitoimista puhuminen saattaa olla nuoresta vapauttavaa. On tärkeää, että nuori ymmärtää, mitä lukivaikeus tarkoittaa ja mitä seurauksia siitä voi olla. Lukivaikeuden ja sen seurausten ymmärtäminen auttaa nuorta ajan myötä hyväksymään vaikeuden ja rajaamaan sen koskemaan vain yhtä osa-aluetta elämästään. Siksi on oleellista selvittää, mistä on kyse, kun ongelmia lukemisen kanssa ilmenee.

“Erityisopetus on ollut päällimmäisenä kyllä semmonen tuki – ja se, että opettajat on ymmärtänyt paremmin. Sitte jos opettaja ei oo ymmärtäny, ni se on ollu itelle hankalampaa.”

“Erityistuki, että mua ymmärrettiin paremmin: ‘Joo, nyt sä saat pienen lisäajan mieltä tehtävää ja sä saat enemmän aikaa lukee sen kirjan läpi.’ Se autto ja se, että mä pääsin sinne erityisopetukseen.”

Lukemisen ja kirjoittamisen vaikeuksiin on mahdollista saada koulussa yleistä, tehostettua tai erityistä tukea. Seuraavassa taulukossa on kuvattu, mitä eri tukitoimet tarkoittavat. Yleisen, tehostetun ja erityisen tuen toteuttamisen muodot ovat kuntakohtaisia, ja opetusta järjestetään eri kunnissa ja kouluissa hieman eri tavoin. Puheterapeutit, psykologit, neuropsykologit tai erityisopettajat voivat auttaa nuorta kehittämään lukemisen ja kirjoittamisen taitojaan koulun ulkopuolella.

Yleinen tuki:

- Yleinen tuki tarkoittaa kaikille oppilaille tarvittaessa annettavaa tukea.
- Yleiseen tukeen kuuluvat myös esimerkiksi tukiopetus ja osa-aikainen erityisopetus sekä oppiaineiden eriyttäminen.

Tehostettu tuki:

- Tehostettu tuki on säännöllistä, suunnitelmallista ja pitkäjänteistä tukea.
- Päätös tehostetun tuen aloittamisesta tehdään pedagogisen arvi-
on pohjalta. Arviolla selvitetään, millaista tukea oppilas tarvitsee
oppimiseensa ja millaista tukea hän on jo saanut. Lisäksi selvi-
tetään, millaisia vaikutuksia tuella on ollut. Opettaja, huoltajat ja op-
pilas laativat yhdessä tehostetun tuen suunnitelman.

Erityinen tuki:

- Erityinen tuki on kokonaisvaltaista ja suunnitelmallista tukea.
- Jos tehostettu tuki ei auta oppilasta riittävästi koulutyössä, laaditaan
pedagoginen selvitys ja tehdään erityistä tukea koskeva hallintopäätös.
- Oppilaalla voi olla lukivaikeuden lisäksi muita oppimis- tai koulun-
käyntivaikeuksia.
- Oppilas saattaa saada opetusta kokoaikaisesti yleisopetuksen ryh-
mässä tai osittain erityisopetuksen ryhmässä. Oppilas voi myös
olla kokoaikaisesti erityisopetusluokassa.
- Oppilaalle tehdään henkilökohtainen opetuksen järjestämistä kos-
keva suunnitelma, HOJKS.

Opinto-ohjaaja on avuksi silloin, kun nuori miettii, mitä opiskelisi peruskoulun jälkeen. Opinto-ohjaaja auttaa selvittämään, mitä erilaiset koulutukset pitävät sisällään, miten opintoihin haetaan sekä mitä tukea opintoihin on mahdollista saada. On hyvä myös miettiä, minkälaisia tehtäviä erilaisiin työnkuviin kuuluu sekä minkälaisia tukikeinoja eri ammateissa voisi tarvittaessa hyödyntää.

Koetko, että nuori saa tarvitsemansa avun?

HARJOITTELU AUTTAA

”Kyllä se lukeminen vaan oli se mikä autto, vaikka se tuntui puulta.”

”Semmoset mua helpotti enemmän, että jos tehtiin käytännössä tai suullisesti juteltiin. Sit mä sain, osasin, piirtää sen ittelleni päähän.”

Monet vanhemmat miettivät, miten he voisivat auttaa lastaan pärjäämään paremmin lukivaikeuden kanssa. Joskus vanhemmat voivat kokea itsensä neuvottomiksi lukemisen vaikeuksien edessä ja niiden kanssa ponnistelu vie voimia. Joskus voi tuntua, että elämä pyörii koulun ja siellä ilmenevien vaikeuksien ympärillä. **On hyvä muistaa, että vanhempien ei ole tarkoitus opettaa lastaan lukemaan. Se on koulun tehtävä.** Vanhemman on kuitenkin hyvä seurata ja tukea nuoren koulunkäyntiä ja lukemisen harjoittelua. Tarvittaessa vanhemmat voivat auttaa nuorta läksyjen teossa tai tukea häntä silloin, kun hommat eivät suju tai usko loppuu. Vanhempi voi myös pohtia nuoren kanssa, minkälainen harjoittelu on hänelle hyödyllisintä ja minkälaisissa tilanteissa on tehokkainta harjoitella, sekä kannustaa nuorta lukemaan.

Joskus lukivaikeus voi vaikuttaa siihen, minkälainen käsitys nuorelle muotoutuu itsestään oppijana. Saattaa olla, että nuori ei luota omiin kykyihinsä oppia tai taitoihinsa opiskelijana – vaikka tosiasiansa hänellä olisikin oppimiskykyä ja ikätasoisia taitoja. Nämä kokemukset ja uskomukset saattavat ohjata nuoren suunnitelmia tulevaisuutensa suhteen. Tämän vuoksi olisi tärkeää, että nuorella olisi realistinen kuva vahvuuksistaan ja heikkouksistaan oppijana.

On myös tärkeää tietää, että harjoittelemalla lukemisen ja kirjoittamisen taidot voivat kehittyä. Kaikki eivät välttämättä saavuta taivannaista lukunopeutta, mutta harjoittelemalla ja työtä tekemällä lukeminen voi sujuvoitua. Lukemisharrastusta kannattaa siis tukea.

Miten lukemista ja kirjoittamista voi harjoitella?

Harjoittelulle tulee varata riittävästi aikaa. Se kannattaa järjestää lyhyiksi ja toistuviksi jaksoiksi, jotta motivaatio säilyy. Harjoittelussa on hyvä käyttää apuna nuoren mielenkiinnon kohteita, esimerkiksi harrastuksiin liittyviä tekstipätkiä.

Jos lukeminen on virheellistä, harjoittelu kannattaa kohdistaa perustaitoihin. Tällöin on hyvä harjoitella esimerkiksi kirjain-äännevastavuuksia sekä tavujen käyttöä sanan kokoamisessa. Tavuttaminen on hyvä apukeino luettaessa esimerkiksi vieraita ja pitkiä sanoja. Lukemisen tarkkuutta voidaan harjoitella aikuisen kanssa siten, että aikuinen seuraa luettavaa tekstiä kynällä ja pysähtyy virheen kohdalle. Nuoren tehtävänä on korjata tekemänsä virhe.

Jos lukeminen on hidasta, harjoittelussa kannattaa keskittyä lukemisen automatisaation tukemiseen. Tämä tarkoittaa suoraa lukemisen harjoittelua. Erityistä huomiota kannattaa kiinnittää siihen, että harjoittelu olisi mahdollisimman motivoivaa ja mukavaa. Silloin kun lukeminen on työlästä, sen harjoittelu toistamisen kautta voi tuntua raskaalta ja tylsältä. Siksi olisi hyvä voida osoittaa, miksi harjoitellaan ja mitä hyötyä harjoittelusta on.

Lukemista voi harjoitella mm. seuraavilla tavoilla:

- lukemalla tuttuja, helppoja ja motivoivia tekstejä simultaanilukemisen avulla
- nuori lukee yhtä aikaa toisen kanssa ääneen samaa tekstiä vuorolukemisen avulla
- nuori lukee vuorotellen toisen kanssa tekstiä ääneen minuuttilukemisella: lukemalla samaa tekstiä useamman kerran minuutin ajan seuraten samalla kuinka paljon pidemmälle tekstiä ehtii lukukertojen karttuessa.

Ymmärtävää lukemista voidaan harjoitella opettelemalla erilaisia lukemisen ja muistamisen tapoja:

- tutustutaan tekstiin lukemalla otsikko ja pyritään sen avulla suuntautumaan tekstiin
- luetaan teksti pienissä erissä ja mietitään, mistä teksti kertoo
- luetaan uudelleen tarkemmin ne kohdat, jotka ovat hankalia tai tärkeitä
- esitetään kysymyksiä tekstistä
- tehdään tiivistelmiä.

Oikeinkirjoitusta voi harjoitella tavuttamisen avulla (ka-to, kat-to). Tavuttaminen auttaa kuulemaan äänteiden keston ja siten kirjoittamaan sanan oikein. Kirjoitelmissa ja koevastauksissa tarvitaan **tuottavan kirjoittamisen taitoja**. Ennen kirjoittamista kannattaa tehdä suunnitelma:

- Mistä kirjoitan? Miten kertoisin asiasta puhumalla?
- Missä järjestyksessä kirjoitan asiat?
- Teenkö kirjoitelmasta rungon?
- Miten aikataulutan kirjoittamisen?

Tekstiä kirjoittaessa kannattaa pitää mielessä oikeinkirjoitussäännöt. Kun teksti on kirjoitettu, on tärkeää tarkistaa tekstistä kirjoitusvirheet. Lisäksi on hyvä miettiä, onko ulkopuolisen helppo ymmärtää tekstiä.

Koulun lukuaineiden opiskeleminen voi olla työlästä nuorelle, jolla on lukivaikeus. Tällöin nuori saattaa hyötyä **oppikirjojen äänikirjaversioista**, joita voi esimerkiksi tilata netistä. Äänikirjat ovat maksullisia peruskoulun, lukion ja ammattikoulujen opiskelijoille. Jotkut koulut hankkivat äänikirjoja oppilailleen. Äänikirjoissa teksti on digitaalisena tallenteena, joko luettuna tekstinä tai tietokoneelle luettavassa muodossa, ja tekstiä pystyy kuuntelemaan ja seuraamaan samanaikaisesti. Lisätietoa äänikirjoista löytyy osoitteesta www.celia.fi.

Toimivia apukeinoja voivat olla myös seuraavat:

Lukemisen tukemiseen

- äänikirjat reaaliaineissa
- selkokieliset kirjat
- kuntoutusohjelmat: Lexia, aLeksis, Ekapeli Sujuvuus

Luetun ymmärtämisen tukemiseen

- muistiinpanojen tekeminen (esim. piirtämällä tai ajatuskartoilla)
- muistiinpanojen lukeminen
- tekstin alleviivaaminen eri väreillä
- eri aihealueiden merkitseminen erivärisillä Post-it-lapuilla

Koulutyöskentelyssä yleisesti

- tietokoneella kirjoittaminen
- sähköisessä muodossa olevat sanomalehdet
- koealueeseen liittyvien dokumenttien ja elokuvien katselminen
- suulliset kokeet
- lisäajan pyytäminen tehtävien tekemiseen
- työskentelyn suunnitteleminen niin, ettei työskentele väsyneenä
- omien vahvuuksien (esim. näkö- tai kuulomuistin) hyödyntäminen opiskelussa
- omakohtaisen merkityksen löytäminen opittavalle asialle

”Kun mä pääsin mielenkiintoiselle alalle, niin se oli jotenkin huvittavaa, että sitten mä olin siellä parhaimpien joukossa jo ammattikoulussa. Että kun oli semmonen ammatti että mitä tykkäs tehdä.”

Miten voisit tukea lapsesi lukemisen ja kirjoittamisen harjoittelua?

MILTÄ TUNTUU, KUN ON LUKIVAIKEUS?

“Yläkoulussa sitten enemmän se ehkä vaikutti mun omaan elämään hirveesti, meni niin paljon aikaa. Oli hirveen väsynyt ja myöhään meni välillä niihin lukemisiin. Enemmän se äitiin vaikutti: kun kiu-kutteli kotona, kun oli väsynyt.”

“Itsetuntee hirveesti laskee, kun on nuori tyttö ja ei pysy muiden pe-rässä. Ja on huonompi kun muut.”

Vaikeudet lukemisessa ja kirjoittamisessa voivat saada nuoren turhautuneeksi, vihaiseksi, ahdistuneeksi tai epätoivoiseksi. Hänestä saattaa tuntua, ettei pysty vastaamaan vanhempien tai opettajien asettamiin vaatimuksiin ja odotuksiin. Ahdistuneisuus ja pelko voivat aiheuttaa sen, että nuori alkaa vältellä ikäviltä tuntuja oppimistilanteita. **Lukivaikeus voi tuntua nuoresta raskaalta, etenkin opiskeluvuosina.** Joskus lukivaikeudet ovat yhteydessä myös koulu-uupumukseen toisen asteen koulutuksen aikana. Vanhempien on hyvä olla tietoisia siitä, että lukivaikeus saattaa kuormittaa nuorta ja aiheuttaa stressiä.

Lukivaikeus voi myös horjuttaa nuoren itsetuntoa. Epäonnistumiset ja turhautumisen tunteet voivat saada nuoren tuntemaan itsensä epäpäteväksi ja muita huonommaksi. **Lukivaikeus voi siis vaikuttaa siihen, mitä nuori ajattelee itsestään sekä kuinka motivoitunut hän on opiskelemaan.** Lukivaikeudesta puhuttaessa on hyvä muistaa, että vaikeudesta ei voi syyttää ketään. Nuori saattaa kuulla muilta olevansa tyhmä tai laiska tai ettei hän yritä riittävästi. Lukivaikeudessa ei kuitenkaan ole kyse tyhmyydestä tai laiskuudesta. Muut eivät todellisuudessa aina tiedä, kuinka paljon nuori ponnistelee lukemisen kanssa.

Nuoren itsetunnolle on merkityksellistä, että hän kokee itsensä arvokkaaksi ja pidetyksi oppimisen vaikeuksista huolimatta. Tämän vuoksi vanhempien on hyvä olla kiinnostuneita nuoren harrastuksista ja muista mielenkiinnonkohteista. Nuorta kannattaa myös tukea harrastamaan ja tekemään asioita, joissa hän pärjää hyvin. Tämä auttaa häntä näkemään vahvuuksiaan ja muita myönteisiä asioita itsessään.

Eräs nuoruuteen kuuluvista kehitystehtävistä on itsenäistyminen, jolloin nuori pyrkii irtaantumaan vanhempiansa huolenpidosta ja siirtymään lapsen roolista kohti aikuisuutta. Usein kaverit muodostuvat entistä tärkeimmiksi nuoren elämässä, ja nuori kenties hakee enemmän tukea heiltä kuin vanhemmiltaan. Neuvojen ja avun vastaanottaminen vanhemmilta voikin olla vaikeaa ja johtaa joskus riitoihin. **Nuori saattaa kuitenkin tarvita aikuisten apua ja ohjausta lukemisen kanssa pitkään. On tärkeää, että nuoren oppimiselle asetetaan realistisia tavoitteita ja odotuksia ja että hän saa tarvitsemansa aikuisten avun.** Nuoren tukena olisi siis hyvä olla rakentavasti – mahdollisista ristiriidoista ja vastustuksesta huolimatta.

Yksi nuoruusiän isoista päätöksistä on jatko-opintopaikan valinta peruskoulun jälkeen. Tässä pohdinnassa nuori voi tarvita vanhempien tukea. Muun muassa eri koulutusvaihtoehtojen punnitseminen ja tukimahdollisuuksien selvittäminen voivat olla asioita, joihin nuori kaipaa apua. Koulun opinto-ohjaaja ja työvoimahallinnon palvelut voivat olla perheen tukena opintojen jatkon miettimisessä. Jatko-opintopaikan valinta on iso päätös, joka kannattaa tehdä huolellisesti, jotta valinta osuu oikeaan eivätkä opinnot keskeytyisi. On tärkeää, että nuori tietää, mitkä tavoitteet ovat hänen saavutettavissaan ja minkälaisia eri mahdollisuuksia hänellä on päästä haluamaansa päämäärään. Nykyään vaihtoehtoja löytyykin – eri koulutusreittien, tehokkaiden apuvälineiden ja lisääntyneen ymmärryksen ansiosta.

“(Nykyisin) Se on mulle selvyys ja menee luonnostaan... On ollut helpotus huomata että pärjää.”

Minkälaisia ajatuksia ja tunteita lapsesi lukeminen herättää sinussa?
Mieti, minkälaisia vahvuuksia nuorella on,
ja kerro hänelle ajatuksistasi.

KIITOKSET

Kiitämme lämpimästi tämän oppaan tekemisessä auttaneita henkilöitä:

Professori Paavo Leppänen ja professori Mikko Aro, psykologi Johanna Heinonen, psykologi Ulla Leppänen, psykologi Nina Kultti-Lavikaiselle kiitos inspiraatiosta nopean nimeämisen laatikoston suhteen, psykologi Anna-Kaija Eloranta, psykologi Silja Markkanen sekä psykologi Hanna Mäntynen, puheterapeutti Ritva Ketonen ja puheterapeutti Paula Salmi, sekä erityisopettaja Minna Ylinen, erityisopettaja Anita Mustonen sekä erityisopettaja Susanna Kaipainen-Juvonen. Kiitos myös neuropsykologisen kuntoutuskeskus Larmiksen työntekijöille, psykologian opetus- ja tutkimuskeskus Psyken sekä Terapianurkan työntekijöille.

Lämpimät kiitokset kaikille nuorille ja perheille, jotka lukivat opasta ja antoivat vinkkejä sen muokkaamiseen sekä haastatteluihin osallistuneille henkilöille!

LÄHTEET :

- Ahonen, T., Siiskonen, T., & Aro, T. (toim.) (2001). Sanat sekaisin? Kielelliset oppimisvaikeudet ja opetus kouluiässä. Juva: Ps-kustannus.
- Aro, T., Lehto, J.E. & Peltonen, M. (2008). Luetun ymmärtäminen vaikeaa? Teoksessa L. Kairaluoma, T.Ahonen, M. Aro, I. Kakkuri, K. Laakso, M. Peltonen ja K. Wennström (toim.) Lukemalla ja tekemällä. Opettajan opas lukivaikeudesta ammatillisille oppilaitoksille. Jyväskylä: NMI
- Aro, M., Huemer, S., Kairaluoma, L., Wennström, K. & Parkkila, R. (2008). Lukeminen hidasta tai virheellistä? Teoksessa L. Kairaluoma, T.Ahonen, M. Aro, I. Kakkuri, K. Laakso, M. Peltonen ja K. Wennström (toim.) Lukemalla ja tekemällä. Opettajan opas lukivaikeudesta ammatillisille oppilaitoksille. Jyväskylä: NMI
- Aro, T., Siiskonen, T. & Ahonen, T. (toim.) (2007). Ymmärsinkö oikein? Kielelliset vaikeudet nuoruusiässä. Jyväskylä: PS-kustannus
- Aro, M., Siiskonen, T., Peltonen, M. & Pirinen, P. (2007). Tekninen luku- ja kirjoitustaito. Teoksessa T.Aro, Siiskonen, T. & T. Ahonen (toim.) Ymmärsinkö oikein? Kielelliset vaikeudet nuoruusiässä. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Holopainen, L. (2008). Oikeinkirjoitus. Teoksessa L. Kairaluoma, T. Ahonen, M. Aro, I. Kakkuri, K. Laakso, M. Peltonen ja K. Wennström (toim.) Lukemalla ja tekemällä. Opettajan opas lukivaikeudesta ammatillisille oppilaitoksille. Jyväskylä: NMI.
- Holopainen, L., Aro, M. & Savolainen, H. (2008). Mitä lukivaikeudet ovat? Teoksessa L. Kairaluoma, T. Ahonen, M. Aro, I. Kakkuri, K. Laakso, M. Peltonen ja K. Wennström (toim.) Lukemalla ja tekemällä. Opettajan opas lukivaikeudesta ammatillisille oppilaitoksille. Jyväskylä: NMI.
- Holopainen, L., Kairaluoma, L., Nevala, J. Ahonen, T. & Aro, M. (2004). Lukivaikeuksien seulontamenetelmä nuorille ja aikuisille. Niilo Mäki Insituutti: Jyväskylän Yliopistopaino
- Holopainen, L. & Savolainen, H. (2006). Nuorten lukemisen ja kirjoittamisen vaikeudet. Teoksessa M. Takala & E. Kontu. 2006. Luki-vaikeudesta luki-taitoon. Helsinki: Yliopistopaino
- Ingesson, S.G. (2007). Growing Up with Dyslexia: Interviews with Teenagers and Young Adults. *School Psychology International* 28 (5): 574-591.
- The international Dyslexia Association (IDA). (2004) Social and emotional problems related to dyslexia. Saatavissa www-muodossa: <http://www.interdys.org/ewebeditpro5/upload/SocialandEmotionalProblems.pdf>
- Kairaluoma, L., Ahonen, T., Aro, M., Kakkuri, I., Laakso, K., Peltonen, M. & Wennström, K. (2008) Lukemalla ja tekemällä. Opettajan opas lukivaikeudesta ammatillisille oppilaitoksille. Jyväskylä: NMI
- Kids Health. (2009). Dyslexia. Saatavilla www-muodossa: http://kidshealth.org/kid/health_problems/learning_problem/dyslexia.html
- Kids Health. (2011). Talking about your feelings. Saatavissa www-muodossa: http://kidshealth.org/kid/feeling/thought/talk_feelings.html?tracking=KRelatedArticle
- Kiiski-Mäki, H. (2008). Tuottava kirjoittaminen. Teoksessa L. Kairaluoma, T. Ahonen, M. Aro, I. Kakkuri, K. Laakso, M. Peltonen ja K. Wennström (toim.) Lukemalla ja tekemällä. Opettajan opas lukivaikeudesta ammatillisille oppilaitoksille. Jyväskylä: NMI
- Korkeamäki, J. (2010). Aikuisten oppimisvaikeudet. Näkökulmia selviytymiseen. *Kuntoutussäätiön tutkimuksia* 83/2010. Helsinki: Yliopistopaino
- Lerkkanen, M-K. (2006). Lukemaan oppiminen ja opettaminen esi- ja alkuopetuksessa. Helsinki: WSOY.
- Lukimat. (2013) Lukeminen. Saatavissa www-muodossa: www.lukimat.fi/lukeminen
- Lyytinen, H. Ahonen, T., Korhonen, T., Korkman, M. & Riita, T. (2002). Oppimisvaikeudet. Neuropsykologinen näkökulma. Juva: WSOY
- McNulty, M.A. (2003). Dyslexia and the Life Course. *Journal of learning disabilities* 36 (4), 363-381.
- Nadeau, K.G. & Dixon, E.B. (2005). Learning to slow down and pay attention. Washington: Magination press.
- Numminen, H. & Sokka, L. (2009). Lapsellani on oppimisvaikeuksia. Juva: Edita Publishing Oy
- Takala, M. & Kontu, E. (2006). Luki-vaikeudesta luki-taitoon. Helsinki: Yliopistopaino.
- Paananen, S. (2006). Dysleksia, identiteetti ja oppiminen. Dysleksia aikuisen elämänkerronnassa. Lapin yliopisto: Lapin yliopistokeskus
- Rantanen, M. (2012). Oppilaan tuen käsikirja Kaarinan kaupungin perusopetukseen. T. Kaarinan kaupunki: Nieminen Oy Painotalo Painola
- Salakari, A. & Virta, M. (2012). ADHD-aikuisen selviytymisopas. Livonia Print: Tammi.
- Taylor, J.F. (2006). The survival guide for kids with ADD or ADHD. Minneapolis: Free Spirit Publishing Inc.
- Virtuopo: opinto-ja uraohjauskeskus. (2013) Saatavissa www-muodossa: www.virtuopo.fi

LISÄLUKEMISTA:

Celia-kirjasto- kirjallisuutta ja tietoa lukemisesteisille:

www.celia.fi

Lukimat: Tietoverkkovälitteinen peruslukutaidon sekä matematiikan oppimisvalmiuksien oppimis- ja arviointiympäristö

www.lukimat.fi

Lukineuvola:

www.lukineuvola.fi

Läsk pärmen: tietoa lukivaikeudesta ruotsin kielellä

www.fob.se/FDBs_material/LASK-parmen

Opetushallitus

www.oph.fi

Tietoa ammateista ja työskentelyaloista

www.ammattinetti.fi

Tietoa oppimisvaikeuksista ja oppimisvaikeuksiin liittyvää materiaalia

www.oppimisvaikeus.fi

Celia-kirjaston Oppari-verkkokauppa

www.oppari.fi

Virtuopo: opinto- ja uraohjauskeskus

www.virtuopo.fi

Niilo Mäki Instituutti
Niilo Mäki Institute

OPAS LUKIVAIKEUDESTA NUORTEN VANHEMMILLE

”Mä selitin sen sillä, että mä en jaksa vaan opetella. En vaan jaksa opetella, mihin päin noi kirjaimet menee. Laittoi paljon asioita sen piikkiin, että ei jaksa ehkä opiskella tarpeeksi. Nykyäänhän siihen tietenkkin osaa suhtautua eri tavalla.”

Lukivaikeus tarkoittaa lukemisen ja kirjoittamisen hitautta tai virheellisyyttä. Lukivaikeus ei ole kovin harvinainen ongelma: yleensä joka koulussa on monta lasta, jolle lukeminen on vaikeaa.

Tässä oppaassa kerrotaan, mikä lukivaikeus on ja mistä se johtuu. Lisäksi oppaassa pohditaan, miten lukemista ja kirjoittamista voi oppia, sekä millaisia mietteitä ja tunteita lukivaikeus voi herättää. Oppaassa kuvataan myös, kuka voi auttaa lukivaikeuden kanssa sekä miten nuorta voi tukea silloin, kun lukeminen on vaikeaa. Opas on suunnattu yläkouluikäisten nuorten vanhemmille, jotka epäilevät lapsensa lukemisessa olevan ongelmia sekä niille vanhemmille, jotka tietävät, että lapsella on lukivaikeus.

Opas lukivaikeudesta nuorten vanhemmille on osa OMIS-oppaiden sarjaa:
Opas lukivaikeudesta lapsille • Opas lukivaikeudesta lasten vanhemmille
Opas lukivaikeudesta nuorille • Opas lukivaikeudesta nuorten vanhemmille
Opas matematiikan oppimisvaikeuksista lapsille • Opas matematiikan oppimisvaikeuksista lasten vanhemmille • Opas matematiikan oppimisvaikeuksista nuorille • Opas matematiikan oppimisvaikeuksista nuorten vanhemmille